

**MAKTABGACHA TARBIYA YOSHIDAGI BOLALARGA BADIY
ADABIYOTLAR ORQALI SO'Z VA UNING MA'NOVIY
HUSUSIYATLARINI O'RGATISH**

Akbarova Zuhro Akmaljanovna
Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Filologiya fanlari doktori
Ubaydullayeva Mohidil Raufjon qizi
Farg'ona davlat universiteti magistranti

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga badiiy adabiyotlar orqali so'zlarni o'rgatish hamda ularning ma'noviy xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.*

***Kalit so'zlar:** nutq, ravon til, ilm-fan, ta'lim, og'zaki nutq, ijod, ertak, qahramon, xalq og'zaki ijodi.*

***Аннотация:** В данной статье рассматривается обучение детей словам через художественную литературу и их духовные свойства в дошкольных образовательных учреждениях.*

***Ключевые слова:** речь, знание языка, наука, образование, устная речь, творчество, сказка, богатырь, фольклор.*

***Abstract:** This article gives information about teaching children words and their spiritual properties through fiction in preschool educational institutions.*

***Key words:** speech, fluent language, science, education, oral speech, creativity, fairy tale, hero, folklore.*

Turli maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligini rivojlantirish muammosining nazariy va uslubiy asoslari yaratilgan bo'lib, xususan, katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligining rivojlanishi tashqi va ichki omillarning kombinatsiyasi bilan bog'liqligi aniqlangan, xususan: ishtirokchilarning shaxsga yo'naltirilgan o'zaro ta'siriga asoslangan nutq muhitini maxsus tashkil etish; tarbiyachining nutqlari, chiroyli va to'g'ri nutq namunasi sifatida; maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini didaktik va uslubiy

ta'minlash; lug'atning rivojlanishini ta'minlaydigan maktabgacha yoshdagi bolaning turli bosqichlarida so'z boyligini boyitish texnologiyalari ham joriy etilishi zarur.

Ma'lumki, badiiy asar bolalarning estetik did va tushunchasini shakllantiradi, shoir ijodiga havas hissini oshiradi. Bolalar uchun ravon til bilan yozilgan badiiy asarlar uning g'oyaviy mazmunini tushunishga yordam berishi bilan birga kitobxonning nutqini o'stiradi, boyitadi, xalq tilining kuchi, boyligi va go'zalligini bilib olishga imkon beradi. Ona tiliga muhabbatini oshiradi. Hozirgi zamon bolalar adabiyotining eng yaxshi asarlari katta badiiy kuchi boy, ravon, obrazli va ifodali tili bilan ajralib turadi. Shu sababli bunday asarlar kitobxonning sevimli do'stiga hamrohiga aylanib qoladi.

Hayotni faol sur'atga o'zgartirayotgan jamiyat taraqqiyotida kurashlarda oldinda borayotgan ilg'or kishilar, mehnatkashlar haqqoniy san'atning bosh qahramonlari hisoblanadi. Ta'lim maqsadlarining muntazam tarzda yangilanib turilishi, uzluksiz boyitilishi ta'lim mazmunining yangi modellarini tanlash uchun asos bo'ladigan ustuvor yo'nalishdir.

Bugungi kunda ta'lim mazmunida shaxs, jamiyat, fan-texnika, ishlab chiqarish ehtiyojlari chambarchas bog'langan holda o'z ifodasini topmog'i lozim. Shunga ko'ra, ta'lim, fan-texnika, texnologiya, ishlab chiqarish yagona tizimni tashkil etishi kerak. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarining bosh maqsadi ham asosan shundan iboratdir. Bu tizim istiqbolda O'zbekiston Respublikasining yangi iqtisodiy tarmog'ini taraqqiy etishi uchun xizmat qilishi nazarda tutilmoqda.

Chunki, ta'lim jarayonining natijasi shaxs ma'naviy kamolotini ta'minlashi bilan bir qatorda, davlatning iqtisodiy rivojlanishiga ham xizmat qilishi talab etilmoqda. Bu esa ta'lim mazmunining ishlab chiqarish, fan-texnika, madaniyat, ma'rifatni rivojlantirishga xizmat qiladigan yangi, demokratik, shaxsga yo'naltirilgan modelini belgilab berishni taqozo qilmoqda. Bu model birinchi navbatda o'qitish jarayonining tarbiyaviy imkoniyatlarini va bilim oluvchilarda hosil bo'ladigan muayyan bilim, ko'nikma, malakalardan ijtimoiy hayotda samarali foydalana olish imkoniyatini kengaytiradi. Bu o'z navbatida bola shaxsini bir butun

ijtimoiy birlik sifatida shakllantirish jarayonini tezlashtiradi. Ta'lim mazmunining yangi modelini tanlashda jamiyat va shaxs hayotini rivojlantirishning quyidagi asosiy ikki yo'nalishiga tayanish lozim:

1. Global, umummilliy hamda huquqiy muammolarni hal qilish orqali jamiyat a'zolarining hayotiy faoliyatlarini ta'minlash.

2. Tobora rivojlanib borayotgan bozor iqtisodiyoti munosabatlariga faol kirishish huquqini ta'minlaydigan, ilmiy-texnika hamda texnologiyalardan foydalana oladigan yuksak texnologiyalarni yaratish orqali dunyo bozorini zabt etish salohiyatiga ega bo'lgan yosh avlodni, kasb-hunar va ilm-fanning sara vakillarini tayyorlashga erishish. Bu o'z navbatida bolalarga taqdim etiladigan bilimlarni bir butun izchil tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Bilimlarni yaxlit tizim sifatida taqdim etayotganda, dastlab mazkur tushunchalar fan yoki ishlab chiqarish tarmog'iga xosligini nazarda tutish lozim. Shundagina ta'lim, fan-texnika hamda ishlab chiqarish orasida uzviy aloqadorlik vujudga keladi. Bozor iqtisodiyoti munosabatlari tobora rivojlanayotgan hozirgi sharoitda ta'lim, fan va texnologiya, ishlab chiqarishning uzviy aloqadorligi asosida shakllantirilgan ta'lim mazmunining yangi modelini tanlash davlatning pedagogika fani oldiga qo'yayotgan ijtimoiy buyurtmasi hisoblanadi. Bu o'rinda bolajonlar o'zlashtirgan bilimlar o'quv jarayonining natijasi sifatida faqat ularning o'zlarini har tomonlama rivojlantirib qolmasdan, balki ilm-fan, texnologiyalar, ishlab chiqarish, bir so'z bilan aytganda, butun jamiyat hayotini ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy-demokratik jihatdan rivojlantira olishi kerak. Shuningdek, ta'lim jarayonida tarbiyalanuvchilarning har tomonlama savodxonligi, ma'lumotlilik, madaniyatlilik, bilimdonligi, ijtimoiy hayotga tayyorlik darajasi ta'minlanishi kerak. Bunda avvalambor, O'zbekistonning jahon axborot maydoniga chiqayotganligini e'tiborga olish kerak. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida ularga axborot manbalaridan olingan ma'lumotlarga holis, mentalitet hamda milliy manfaatlarimiz nuqtai nazaridan yondashish ko'nikmalarini qaror toptirish lozim. O'quv-biluv jarayonida bolalarni olingan axborotlarni mustaqil tahrir qilish, ularga holis fikr bildirish, zararli odatlar, buzg'unchi g'oyalar, ekstremistik qarashlarga qarshi murosasizlikka odatlantirib borish bugungi kunda

juda muhimdir. Buning uchun esa birinchi navbatda ularda vatanparvarlik, milliy gʻurur, fidoiylilik, safarbarlik kabi tuygʻularni kuchaytirish lozim. Albatta bunday insoniy fazilatlarni bolajonlarga singdirishda eng asosiy qurollarimizdan biri bu badiiy adabiyotdir.

S.L.Rubinshteynning soʻzlariga koʻra, soʻzdagi asosiy narsa uning maʼnosi, semantik mazmunidir. Psixologlar soʻzning maʼnosi, uning turgʻun semantikasi shaxsning har bir fikrlash harakati natijasida oʻzgarmasligini isbotladilar. Shu bilan birga, u tafakkur faoliyati uchun barqaror asosni tashkil qiladi. Nutq yordamida bolaning muloqoti ogʻzaki maʼnolarni farqlash va ularni anglash bilan bevosita bogʻliq. Dastlab, bola soʻzning ogʻzaki maʼnosini va obʼektini, maʼnosini va tovush shaklini farqlamaydi. Kelajakda bu differentsiatsiya umumlashtirishning rivojlanishi bilan sodir boʻladi, shundan soʻng murakkab semantik munosabatlar paydo boʻladi .

Maʼlumki, xalq ogʻzaki ijodi namunalari taʼlimning hamma bosqichlarida oʻrganilgani kabi maktabgacha taʼlim tizimida ham oʻrgatiladi. Buning asosiy sababi esa yosh avlodda vatanparvarlik, yurtsevarlik, mehnatkashlik, doʻstlik singari xalqimizga xos ezgu fazilatlarni kamol toptirishdan iboratdir. Tatbiyalanuvchilarga mashgʻulotlarda xalq ogʻzaki ijodining kichik janrlaridan boʻlimish maqol va topishmoqlar, shu bilan birga “Susambil”, “Uch ogʻa-ini botirlar” ertaklari oʻrgatiladi. Xalq ogʻzaki ijodi orqali bolalarda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalash va takomillashtirish, asarlarning asosiy gʻoyasi va yetakchi epik qahramonlar ruhiyatini oʻrganish, ogʻzaki va yozma nutq malakalarini rivojlantirishga taʼsirini aniqlash yuzasidan savol va topshiriqlar ham ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Mashgʻulotlardan tashqari ham xalq ogʻzaki ijodining goʻzal namunalari bilan tanishish imkoniyati ham kengayib boradi. Shuningdek, u oʻqilgan ertaklar va maxsus mavzular boʻyicha toʻplangan maqollar asosida yozgan ijodiy diktanti, inshosi, va bayonlarini oʻqib beradi. Xalq ogʻzaki ijodining kichik janrlariga oid materiallar haqida oʻtkaziladigan jamoa suhbatiga ham oldindan puxta tayyorgarlik koʻrish kerak. Bunday suhbatda bolalar tarbiyachidan eshitgan ertak va maqollar, toʻplagan topishmoq va tez aytishlar toʻgʻrisida oʻrtoqlari oldida hikoya qilib

beradilar. Bunda ular xalq ertaklari va maqollaridan, topishmoq va tez aytishlardan foydalanishlari mumkin. Shunga ko`ra jamoa suhbat tarbiyachidan puxta tayyorgarlikni, keng bilimga ega bo`lishni talab qiladi. Demak, bolalar adabiyotini o`rganishda xalq og`zaki ijodi namunalarning o`rni beqiyos ekan. Bolalar folklori janrlari orasida topishmoqlar bolalar xotirasini rivojlantirish, eslash, xotirlash orqali nutqini o`stirish va ijodiy fikrlashga o`rgatadi. Bolalarda zehn va idroklilik, qo`zatuvchanlik va hozirjavoblikni o`stirish, mantiqiy fikrlashga o`rgatish bilan birga kasb-hunarga, mehnatga, tabiatni sevishga qiziqish uyg`otadi, O`zi ham topishmoq to`qishni mashq qilish orqali ijodiy fikrlaydi. Buning uchun tarbiyachi nutq o`stirish badiiy adabiyot mashg`ulotlarida topishmoq aytishga ahamiyat berishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati

1. З.А.Акбарова. М.Убайдуллаева “Роль художественной литературы в жизни ребенка дошкольного возраста”
2. Алексеева, М.М., Яшина, В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников: Учеб. пособие для студентов сред. пед. заведений [Текст] / М.М. Алексеева, В.И. Яшина. - Москва: Академия, 1997. - 40 с.
3. Бородич, А. М. Методика развития речи детей. [Текст] / А.М. Бородич. - Москва, 1981.
4. Васильева, М.А, Гербова, В.В., Комарова Т.С. Программа воспитания и обучения в детском саду. [Текст] / М.А. Васильева, В.В. Гербова, Т.С. Комарова. – Москва: Мозаика–синтез, 2017.